

Berszán Zsolt
Cím nélkül, 2013, fekete szilikon, beton, 23 × 45 × 20 cm

A fényaura pedig azt jelenti, hogy ezek a testtöredékek világlanak. Világító világmaradványokként arra mutatnak rá, hogy amíg élet lüktet a csonkolt, pusztulásnak indult testdarabban – ha ez az életkarakter már csak a féreg aspektusából ragadható is meg –, addig igenis az emberi létezés, egyáltalán, a létezés tanúsításáról beszélhetünk. A testtöredékek által képviselt tanúsító erő a pusztta élet igenléséből ered, ekként nem értelmezhető a humanista hierarchia és értékrend felől – jelentését kizárólag poszthumán perspektívában nyeri el. Berszán művészete a poszthumán perspektívát nyitja fel.

Ezek a szürke képeken a fény ráadásul egy másik küszöböt is „megígér”: azt a küszöböt, amit az utolsó – nem lehelet, hiszen azt már rég maga mögött hagyta a bomlásnak indult emberi test, hanem – életrezdülés jelent. Amiben az élet megnyilatkozik, legyen bár a legparányibb, az emberi minőségektől legtávolabbinak tűnő entitás, abban lehetővé válik a transzcendencia megnyilatkozása is. A magát szüntelenül kinyilvánító transzcendencia az ember számára csak az élet felől érhető el – az élet pedig a legkisebb szerves anyagfoszlányban is ott lüktet, a létezés bizonyosságaként.

Azonban a pusztta élet értékének belátása, amely a halálban, sőt azon túl is fellelhető, aligha jelenthet vigaszt a saját elmúlásától rettegő, szinguláris létező számára. Annál inkább hozzájárulhat egy olyan új etika megfogalmazásához, amely a megalázottságot, a méltatlanságot, s az ember alatti létet veszi tekintetbe.

– miként lehet tanúsítani. Agamben meglátása szerint nem lehetséges az emberi tökéletes megsemmisítése, mindig marad valami. Mindig marad az emberből annyi maradvány, ami még tanúsítani képes – illetve azt is mondhatnánk: addig ember az embermaradvány, amíg pusztta létezése ezt lehetővé teszi.¹²⁾

De hol húzódik a maradvány-mivolt határa? Mi az a minimális embertörlemény, avagy csonk, ami képes bármit is felmutatni?

Berszán legutóbbi szürke sorozatával mintha az emberit illető határtapasztalat legfontosabb vonatkozására mutatna rá: arra, hogy az emberi maradvány fenomenológiájához nem rendelhető hozzá az ésszel, racionalitással rendelkező létező képzelet. Az emberi maradvány, amiben feltáruznak küszöblétezésünk legalsó határai, nem utal a szellem-mivoltnak még csak a minimumára sem. Az emberi maradvány nem része annak a humanista áldozati hierarchiának, amelyben a legfőbb értéket a szellem képviseli – maga alá gyűrve minden más élet- és létformát. Ám az emberi maradvány Berszán vásznain e szellemhiány ellenére is fényel van körülvéve és átítatva.

¹² Az Agamben-könyvről szóló részletesebb elemzésemet lásd: Széplaky G.: A tanúsíthatatlan. *Pannonhalmi Szemle*, 2017 / 2. 91-105.

Berszán Zsolt
Cím nélkül, 2018, olaj, vászon, 200 × 150 cm

ALEXANDER ZOLTÁN

Süllyedés / feltámadás

Bill Viola / Michelangelo Life Death Rebirth

Royal Academy of Arts, London

2019. január 23 – március 31.

Heves vitákat és még hevesebb kritikákat váltott ki a Royal Academy of Arts-ban nyílt BILL VIOLA és MICHELANGELO kiállítás. Néha jó játszani a vizuális kontraszt hatásokkal, örök példa a Louvre és az üvegpíris, melynél meghökkentőbb vizuális párosítást és botrányosabb projektet nemigen lehetett volna akkoriban elképzelni. A párizsiak utálták, imádták, egy ideig csodálkoztak, majd megszerették a két ellentétes világot, olyannyira, hogy az Eiffel torony mellett Párizs szimbólumává és leglátogatottabb helyszínévé vált. Sajnos azonban nem minden kontraszt-játék hatásos és működőképes.

Néha jobb kevesebbet is írni, nem azért, mert nem lenne miről, épp ellenkezőleg, de Bill Viola és Michelangelo munkáját értékelni nagyképűség lenne, hacsak nem akarnánk 500 év művészettörténetét elemezni.

A Bill Viola és Michelangelo drasztikusan eltérő világát párhuzamba állító tárlat mélyen elmarasztaló kritikákat kapott a brit sajtótól.

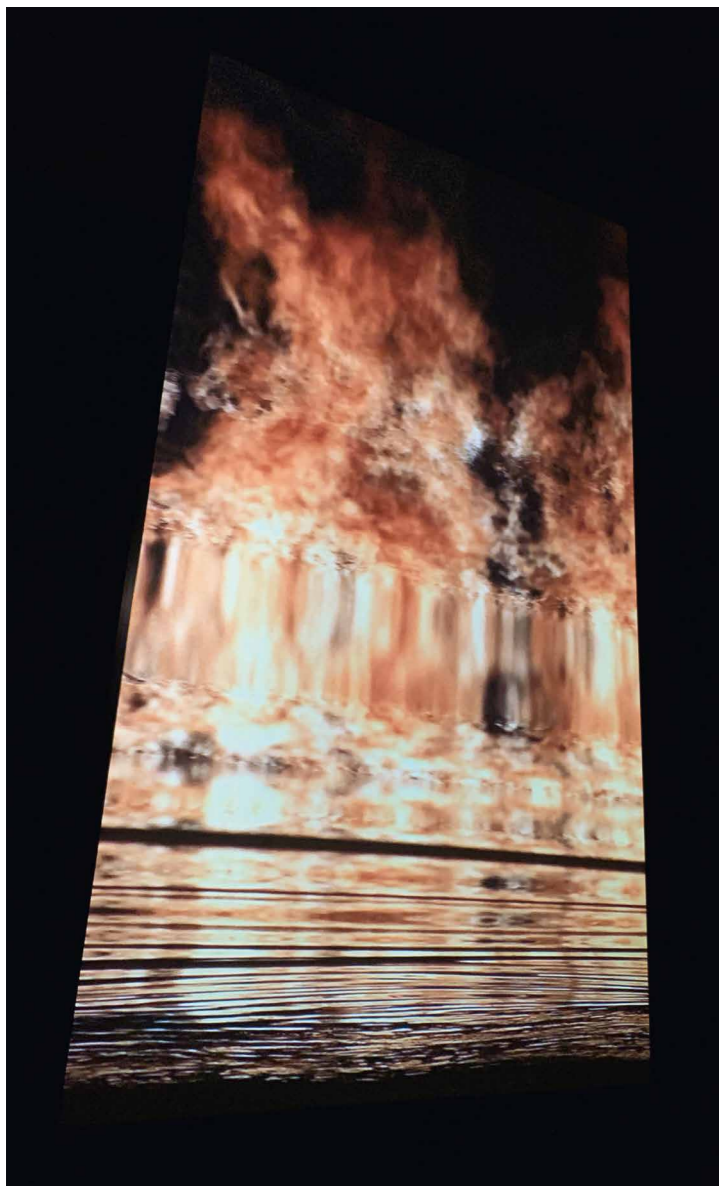
„Nagyképűen kioktató”, írta az egyik napilap. „Viola művészete elavult, elsüllyedt saját vizében”. „Korunk egyik legnagyobb videóművésze” – írta egy másik. Bár a Royal Academy is megpróbálta elhárítani, hogy nem a művészeket akarta összehasonlítani egymással, Violából nem szándékozott „modern Michelangelót” teremteni, pusztán csak a kiállítás tematikája hozta a két művészt össze, de nem tudom, hány látogató fejében fog ez tudatosulni. Magam leginkább az üzleti érdekeltséget látom benne, az eladott jegyek száma egyértelműen igazolja ezt.

A New York-i születésű művész legfőképp a videóinstallációiról híres, melyek lassított videóin angyalokhoz hasonló emberek süllyednek a mélybe, vízbe, tűzbe. Viola nem tagadja egy percre sem vonzódását a reneszánsz művészekhez; végigjárta Firenze templomait és állítása szerint itt kapta „első tudatalatti művészeti élményeit” a test és az építészet kapcsolatát illetően, s a templomokat leginkább egyfajta „installációs formáknak, fizikai, térbeli tapasztalatnak” tekintette.

2006-ban ellátogatott a windsori kastélyba, hogy a királyi család gyűjteményének reneszánsz rajzait tanulmányozza, és el volt bűvölve attól, ahogy a művek a testek érzelmi és szellemi állapotát kifejezik. Ekkor jutott MARTIN CLAYTON, a Royal Collection Prints and Drawings részlegének vezetője eszébe, hogy milyen érdekes lenne a két művészt egy kiállítási térben, a Royal Academy of Arts épületében összehozni, keverve Viola nagyméretű videóinstallációit Michelangelo hihetetlen részletességgel készült, kisméretű rajzaival, beleértve a *Crucifixion*ot vagy a *Virgin and Child with the Infant St John*-t (közismert címen a *Taddei Tondo*-t), mely Michelangelo egyetlen márvány domborműve Angliában.

Annak ellenére, hogy Viola munkái egy radikálisan más világot képviselnek, ő is megküzdött a nagy, univerzális kérdésekkel, a születés, az élet, a halál problémáival. Mindkét művész számára az emberi test a közös inspiráció, mindketten mesterei a szimbolikus erőnek és eszközöknek. Michelangelo fantasztikus rajzai és szobrai a szépség, a sebezhetőség, a bánat és az ekstázis inkarnációi. Viola videói hasonló témákat feszegetnek, modelljei a tűz, víz és a levegő elemeiben tűnnek el és kerülnek újra felszínre, kelnek újra életre. A Royal Academy a legnagyobb termet adta kölcsön a kiállításnak, melyben 12 videóinstallációon keresztül fedték le Viola teljes munkásságát 1977 és 2013 között, beleértve az 5 m magas *Tristan's Ascension* című művét, valamint Michelangelo rajzait, melyeket az angol királynő személyes gyűjteményéből kölcsönöztek.

A kiállítás a *The Messenger* című videó installációval kezdődik, melyet először 1996-ban a durhami katedrálisban állítottak ki. Egy vízben lebegő meztelen férfit látunk, amint lassított mozgásban a felszínre emelkedik, majd levegő után kapkodva ismét a mélybe süllyed. Feltámadás vagy halál? Ezek a szimbolikus képek többszöri visszatérnek Viola munkáiban, gyerekkori élményére utalva, amikor egy nyaralás során majdnem vízbe fulladt. A termekben teljes a sötétség, csak a videók visszaverődő fényei sejtetik az utat, leszámítva a Michelangelo rajzait megvilágító szűk nyílás szögű spotlámpákat.

Bill Viola
Fire Woman, 2005, videó-hang installáció

A következő termet a *Nantes Triptych* uralja, melyet Viola 1992-ben készített. A triptichon lélegzetelállító, de nem mentes a kliséktől és a sokkoló nyers képektől, melyeket Michelangelo *Taddei Tondo*-jával és három kisméretű rajzával állítottak szembe. Michelangelo képei azonban mentesek mindenfajta élet-halál drámától, Viola triptichonjával ellentétben.

Három óriási méretű videón három különböző téma fut. Bal oldalon egy szülési fájdalomtól szenvedő nő abszolút premier-plánban ad életet gyermekének, jobb oldalon egy lélegeztető gépre kötött idős hölgy, Viola édesanyja haldoklik a kórházi ágyán. A középső képen egy víz alá süllyedt ember lebeg, ketté választva a két szélső videót. A hanghatások épp annyira sokkolják a látogatókat, mint a képek; fuldoklás, sírás, ritmikus hörgések, az élet és halál harca. A realitás keményen vág a térbe, az események mélyen belegázolnak intim szféránkba, a videókat pedig csak pillanatokra képes nézni az ember.

Viola csak egyszerűen dokumentálta a történeteket két olyan filmmel, melyek kivételesen nem beállított jelenetek, hanem maga a nyers valóság, nem úgy mint a kiállítás többi videója, melyek nem mentesek a színpadiasság, az elitista felsőbbrendűség és a klisék világától.

„Az igazi vizsgálat az élet és önmagunk vizsgálata; a médium csak egy eszköz a kísérletben.” Bill Viola

Michelangelo Buonarroti
A feltámadott Krisztus, 1532-33 körül, kréta, papír, 37,2×22,1 cm, Royal Collection Trust
© Her Majesty Queen Elizabeth II 2019

A legnagyobb teremben öt óriási videó installáció fogadja a látogatót, a *Five Angels for the Millennium*, melyben Viola megint ugyanazokkal a természeti elemekkel játszik, a tűzzel és a vízbe merülésekkel. A méretek káprázatosak, de a tartalom nem tölti meg érdemlegesen a teret.

Viola a *Sleep of Reason* videóját 1988 készítette, s nem más mint egy szoba-a-szobában, a rémálmok szobája, ahol a valós kép a belső állapotunkkal keveredik. Viola egy banálisan egyszerű otthoni képet teremt egy falhoz állított komóddal, tetején lámpával, vázával, egy ébresztőórával és egy alvó figurát mutató, fekete-fehér videót sugárzó képernyővel. A falakat azonban hirtelen villanásnyira felbukkanó erőszakos vetített képek törnek meg és vészjósló zörejek, hanghatások sokkolják tovább a nézőt.

A *Slowly Turning Narrative*, 1992-ből, a kiállítás talán egyik legerősebb installációja, ami a terem közepén horizontálisan körbe-körbe forgó óriási tükörből áll, egyik oldalán vetítéssel, mely a falakon végigfutva követi a mozgást, a másik oldalán tükörrel, melyben a látogató hirtelen önmagával szembesül.

Bill Viola és Michelangelo munkáit évszázadok választják el, a két művész látásmódja és a világ nagy, aggasztó problémáira való érzékenysége közös. Mindezek ellenére a kiállítás nem más, mint egy belassított, üres produkció, a szépség, a melódia és az érzelmi katasztrófa között.

Non-profit függetlenség

Istvánkó Beával, az ISBN könyv+galéria vezetőjével beszélget Sirbik Attila

ISTVÁNKÓ BEÁT, amióta kortárs képzőművészettel foglalkozik, érdekelték a témában megjelent kiadványok. A kiállítási katalógusok, szakkönyvek, független kiadványok, művészkönyvek és a fanzine-ok. Külföldi utazásai során feltűnt számára, hogy minden nagyobb városban akad egy kortárs művészeti szakkönyvesbolt, Budapesten viszont nagyon nehéz beszerezni ilyen típusú kiadványokat. Ezzel párhuzamosan szeretett volna egy saját, nonprofit és független galériateret létrehozni, így kézenfekvőnek tűnt párosítani a két funkciót, és 2017 decemberében megnyílt az intézmény, mely a könyvek azonosítására szolgáló 13 jegyű kódról, az ISBN-számról kapta a nevét.¹ Az ISBN kiállítási struktúrája évi tíz kiállításból áll, amiből öt olyan egyéni kiállítás, amely fiatal és középgenerációs magyar művészeket/művészcsoportokat mutat be. A maradék öt kiállítás együttműködések alapul külföldi partnerekkel, művészekkel és intézményekkel, valamint vendégkurátorokkal.

Sirbik Attila: *Hogyan lett Csatári Lőrincné műanyagfeldolgozó, szemüvegeret készítő kisiparos műhelyből, a szakma által egyre inkább számon tartott, Istvánkó Bea által létrehozott és fenntartott művészeti szakkönyvesbolt és kortárs művészeti galéria?*

Istvánkó Bea: Izgalmasan hangzik a kérdés, annál kiábrándítóbb a válasz: semmilyen folytonossági viszony nem áll fenn Csatári Lőrincné műanyag feldolgozója és az ISBN között. Ami közös, az csupán csak annyi, hogy a '90-es évekig ez a vállalkozás működött a helyszínen, legalábbis a régi cégér alapján. Az ipar ekkor megszűnt, a műhely pedig érintetlenül állt 2017-ig, amikor megvásároltam Csatáriné örököseitől és nekiláttam a felújításnak. A régi cégér egyébként még megvan, csak matricával takartuk el. Sokáig az előző felirat látszott a Google Street View-n, de azóta volt újabb utcakép fotózás, aminek köszönhetően már online is az ISBN tereibe lehet bekukkantani. A kisiparos műhelyre egyébként teljesen lepusztult állapotban, omladozó falakkal, lommal tele, fűtés és komfort nélkül tettem szert, így ma már az impozáns műkö lépcsőn és a betonpadlón kívül semmi nem utal a korábbi állapotokra.

¹ <https://www.isbnbooks.hu/>

SA: *Milyen koncepció mentén válogatod ki a kiállító művészeket, alkotói csoportokat?*

IB: Az ISBN kiállítótere nonprofit elvek mentén és tematikus szűkítés nélkül működik. Évente 10 kiállítás valósul meg, amelyek fele fiatal és középgenerációs magyar művészek, vagy művészcsoportok önálló bemutatkozása. Ennek az az oka, hogy jelenleg viszonylag kevés nonprofit galériatér működik Budapesten és még kevesebb, ahol önálló kiállítások is nyílhatnak. Emiatt fontosnak tartom, hogy lehetőséget biztosítsak ezeknek a generációknak. A megvalósuló kiállítások másik fele, azaz évi öt kiállítás, különböző együttműködések alapul, amelyek elsősorban az ISBN szakmai és nemzetközi networkjét hivatottak erősíteni. Meghívott kurátorok, külföldi művészek és intézmények, valamint társművészeti intézmények kiállításai alkotják az éves program ezen felét.

SA: *Milyen gazdasági kihívások elé állított az ISBN fenntartása?*

IB: A legfontosabb természetesen az intézmény fenntartási költségeinek és a saját megélhetésemnek a kitermelése a könyvesbolt bevételeiből, hiszen ahogy említettem, a galériatér nonprofit módon működik, azaz nem zajlik műkereskedelmi tevékenység. Tudom, hogy bátor (sokak szerint egyenesen naiv) célkitűzésnek tűnik, ugyanakkor a saját tapasztalataim alapján semmivel sem kisebb vakmerőség közalkalmazotti bértáblára vagy szabadúszó kuratori tevékenységre alapozni egy egzisztenciát. Ma Magyarországon kortárs művészeti szakemberként elhelyezkedni önmagában gazdasági kihívás, ahol nehéz és nagyon nehéz forgatókönyvek közül lehet csak választani. Nekem a 100%-os, rendszerektől és intézményektől való függetlenség megérte ezt a kockázatvállalást.

SA: *Hogyan választod ki a galériában kiállító külföldi alkotókat, csoportokat?*

IB: Elsősorban régiós szempontok vezérelnek, így a közép-kelet-európai régióban kiépített szakmai kapcsolataim alapján hívom meg a projekteket.

SA: *Az OFF THE HOOK – Crude: body, colour, realism című kiállítás a te ötleted volt, vagy a szlovének keresték fel a galériát, hogy kiállíthassanak, népszerűsítésük elképzelésük szerint, nemzetközi*

² OFF THE HOOK – Crude: body, colour, realism. ISBN könyv+galéria, Budapest, 2018. december 8-30., ld. <https://www.isbnbooks.hu/2018/11/27/off-the-hook-crude-body-colour-realism/>